

Ακολουθήσέ με

στο αρχαίο θέατρο
της Μεγαλόπολης

Μεγαλόπολη, ένα αντισπάρτιατικό οχυρό για την Αρκαδία

Σε μικρή απόσταση από την πρωτεύουσα της Αρκαδίας Τρίπολη, στον εθνικό δρόμο που τη συνδέει με την Καλαμάτα, συναντάει κανείς την Μεγαλόπολη, μία μικρή πόλη γνωστή για τον σταθμό παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που δεσποζει στην πεδιάδα. Το όνομά της οφείλει στην ομώνυμη αρχαία πόλη γύρω από τα ερείπια της οποίας δημιουργήθηκε.

Η αρχαία Μεγαλόπολη ή «Μεγάλη Πόλις», όπως ήταν η αρχική της ονομασία, απέχει λιγότερο από δύο χιλιόμετρα από τη σημερινή. Ήταν η μεγαλύτερη πόλη της Αρκαδίας, αλλά και μία από τις μεγαλύτερες της Πελοποννήσου. Το εντυπωσιακό μέγεθός της ήταν, άλλωστε, αυτό που έδωσε το όνομα στην πόλη. Ιδρύθηκε το 368/7 π.Χ. ως πρωτεύουσα του *Κοινού των Αρκάδων*, της συνομοσπονδίας, δηλαδή, που είχαν δημιουργήσει οι αρκαδικές πόλεις. Εμπνευστής για τη δημιουργία της ήταν ο Θηβαίος στρατηγός Επαμεινώνδας. Μετά τη νίκη των Θηβαίων απέναντι στους Σπαρτιάτες στην περίφημη μάχη των Λεύκτρων της Βοιωτίας το 371 π.Χ., ο Επαμεινώνδας παρότρυνε τους αντιπροσώπους του Κοινού να δημιουργήσουν μια πόλη που θα τους προστάτευε από τις επεκτατικές τάσεις της γειτονικής Σπάρτης. Μάλιστα, για να περιορίσει ακόμα περισσότερο τον αντίπαλο στο έδαφός του, ίδρυσε μια νέα πρωτεύουσα για τη Μεσσηνία, τη Μεσσήνη.

Σύμφωνα με τον Παισαρνία, σαράντα αρκαδικές πόλεις αναγκάστηκαν να συνενωθούν για να δημιουργήσουν από κοινού τη Μεγαλόπολη. Η θέση που κατέλαβε σε μια μεγάλη έκταση στο κεντρικό και νότιο τμήμα της Αρκαδίας ήταν ιδανική για να αποτελέσει μια ισχυρή ασπίδα στα βορειοδυτικά σύνορα της Σπάρτης. Χτίστηκε στις δύο όχθες του ποταμού Ελισσόντα, έναν παραπόταμο του Αλφειού που διασχίζει την περιοχή, ο οποίος έτσι χώρισε την πόλη σε δύο τμήματα, το βόρειο στη δεξιά όχθη και το νότιο στην αριστερή. Την πόλη περιέβαλλε ένα προστατευτικό τείχος που έφτανε περίπου τα 9 χιλιόμετρα.

Τα δημόσια κτήρια χτίστηκαν στο βόρειο τμήμα, στο χώρο της αγοράς, ενώ αυτά που προορίζονταν για τις δραστηριότητες του Κοινού στο νότιο. Ανάμεσα σε αυτά που οικοδομήθηκαν πρώτα με σκοπό να καλύψουν τις επείγουσες ανάγκες του Κοινού ήταν το θεαρίλειο. Χτίστηκε μεταξύ του 367 και 345 π.Χ. με έξοδα ενός πλούσιου Αρκά από την πόλη του Ορχομενού που ονομαζόταν Θερσίλας. Ήταν ένα ορθογώνιο κτήριο με μία κομψή στοά στην είσοδό του, στο οποίο συναντιούνταν οι μύριοι, δηλαδή οι 10.000 αντιπρόσωποι των πόλεων του Κοινού, για να πάρουν αποφάσεις σχετικά με θέματα πολέμου, ειρήνης ή συμμαχίας. Τη στέγη του στήριζαν σειρές μαρμάρινων κιόνων, κολώνων δηλαδή, βάσεις των οποίων σώζονται σήμερα. Στις τρεις πλευρές του είχε καθίσματα για τους ακροατές και στην τέταρτη βήμα για τον ομιλητή. Αργότερα, μπροστά από το θεαρίλειο, κατασκευάστηκε το θέατρο της πόλης (εικ. 1).

Στην αγορά βρήκαν τη θέση τους σημαντικά κτήρια της πόλης, όπως το βουλευτήριο στο οποίο συνεδρίαζαν οι αντιπρόσωποι της

Μεγαλόπολης, και τα κρατικά αρχεία. Γύρω από την αγορά χτίστηκαν σταδιακά διάφορες στοές, όπως η «Φιλίππειος», μία από τις μεγαλύτερες ελληνικές στοές, η οποία χτίστηκε προς τιμήν του βασιλιά της Μακεδονίας Φιλίππου Β΄, και η «Μυρόπωλις», όπως ονομαζόταν στα ρωμαϊκά χρόνια, επειδή εκεί πουλούσαν μύρα και έλαια. Είχε ακόμα δύο ιερά προς τιμήν του Δία, το ιερό του Λύκαιου Δία, που η λατρεία του στην Αρκαδία ήταν πανάρχαια, και του Διός Σωτήρος, αλλά και πολλούς ναούς.

Στην αίγλη που γνώριζε η πρωτεύουσα των Αρκάδων έβαλε τέλος ο αιώνιος και μοναδικός σχεδόν εχθρός τους, η Σπάρτη. Το 223/2 π.Χ. στη διάρκεια πολέμου, ο βασιλιάς των Σπαρτιατών Κλεομένης Γ΄ κατέστρεψε την πόλη και μέρος του πληθυσμού της αιχμαλωτίστηκε. Σταδιακά η Μεγαλόπολη ανοικοδομήθηκε πάνω στα ερείπιά της, όμως, αν και δεν έχασε τη σημασία της, η συρρίκνωσή της είχε ήδη αρχίσει.

Η άνθησή της συνεχίστηκε και στους ρωμαϊκούς χρόνους. Μάλιστα, το 124 μ.Χ. ο αυτοκράτορας Αδριανός περιόδευσε στην Αρκαδία και δώρισε στους κατοίκους της Μεγαλόπολης και της Μαντίνειας μεγάλα ποσά προκειμένου να χτίσουν και πάλι τους κατεστραμμένους ναούς και τα κτήρια.

Τον 2ο αι. μ.Χ. η Μεγαλόπολη καταστράφηκε και πάλι, αυτή τη φορά από σεισμό. Παρόλ' αυτά, η κατοίκησή της για άλλη μια φορά συνεχίστηκε, έστω και για σύντομο διάστημα. Το οριστικό τέλος ήρθε μετά την ολοκληρωτική καταστροφή της τον 4ο ή 5ο μ.Χ. Στη θέση της δημιουργήθηκε στα πρώτα χριστιανικά χρόνια, τον 5ο ή 6ο αι. μ.Χ., ένας καινούριος οικισμός.

Εικ. 1 Τα κατάλοιπα του θεάτρου και του θεαρίλειου.

Εικ. 2 Το αρχαίο θέατρο της Μεγαλόπολης.

Το θέατρο της Μεγαλόπολης

Το θέατρο διαμορφώθηκε πάνω σε έναν τεχνητό λόφο (εικ. 1). Πρέπει να απέκτησε τα πέτρινα καθίσματά του στο τελευταίο τρίτο του 4ου αι. π.Χ. (εικ. 2). Ο περιηγητής Πausanίας, που επισκέφθηκε την Αρκαδία το 174/175 μ.Χ. και περιέγραψε τα μνημεία της, αναφέρει πως το θέατρο της Μεγαλόπολης ήταν το μεγαλύτερο στην Ελλάδα. Πράγματι, υπολογίζεται ότι μπορούσε να φιλοξενήσει 18.000 έως 20.000 θεατές, έναν τεράστιο, δηλαδή, αριθμό, αν σκεφτούμε ότι στο θέατρο της Επιδαύρου χωρούσαν περίπου 14.000. Πάντως, δεν θα πρέπει να μας κάνει εντύπωση το μέγεθός του, αφού έπρεπε να καλύψει τις ανάγκες μίας πολύ μεγάλης πόλης. Εκτός από θεατρικές παραστάσεις, άλλωστε, στο θέατρο πραγματοποιούνταν οι χοροί στις μεγάλες γιορτές των Αρκαδών. Και δεν ήταν μόνο αυτές οι χρήσεις που εξυπηρετήσε. Όταν το 200 π.Χ. το Θερσίλειο σταμάτησε να χρησιμοποιείται, το θέατρο φιλοξένησε τις συγκεντρώσεις των αντιπροσώπων της αρκαδικής ομοσπονδίας. Συνέχισε να λειτουργεί έως τα ρωμαϊκά χρόνια.

Εικ. 3 Κάτοψη του θεάτρου και του Θερσίλειου.

Εικ. 4 Άποψη του κοίλου.

Εικ. 5 Ο ένας από τους δύο αναλημματικούς τοίχους που στήριζαν το κοίλο.

Εικ. 6 Οι προεδρίες.

Στάση 1η: Η ορχήστρα

Η ορχήστρα έχει τη μεγαλύτερη διάμετρο από κάθε άλλο ελληνικό θέατρο (εικ. 2). Το μήκος της φτάνει τα 30,20 μέτρα! Το δάπεδό της ήταν από πατημένο χώμα και στην περιμέτρό της κατασκευάστηκε λίθινος αγωγός, μέσα στον οποίο συγκεντρώνονταν τα νερά της βροχής που κατέβαιναν από το κοίλο και κατόπιν απομακρύνονταν έξω από το θέατρο.

Στάση 2η: Το κοίλο

Μόνο το κατώτερο τμήμα σώζεται από το τεράστιο κοίλο του θεάτρου, όπου κάθονταν οι θεατές (εικ. 1, 2, 4). Στηρίζεται σε δύο κατακόρυφους τοίχους, που ονομάζονται *αναλημματικοί*, και χωρίζεται με δέκα *κλίμακες*, δηλαδή σκάλες, σε εννέα *κερκίδες* (εικ. 5). Υπολογίζεται ότι πρέπει να είχε πενήντα πέντε έως πενήντα εννέα σειρές καθισμάτων. Είναι ακόμη πιθανό ότι είχε δύο *διαζώματα*, δύο οριζόντιους πλακόστρωτους διαδρόμους δηλαδή, που το χώριζαν σε τρεις ζώνες και εξυπηρετούσαν, όπως και οι κλίμακες, την άνετη κυκλοφορία των θεατών. Η κατώτερη και η μεσαία ζώνη είχαν είκοσι δύο σειρές εδωλίων η κάθε μία. Η ανώτερη είχε δεκαεπτά, ενώ ακόμη χωριζόταν σε δεκαέξι κερκίδες.

Στην πρώτη σειρά κάθε κερκίδας υπήρχε η *προεδρία*, δηλαδή η σειρά με τα τιμητικά καθίσματα για τους επισήμους και τους επιφανείς πολίτες (εικ. 6). Τα καθίσματα αυτά σώζονται μέχρι σήμερα και, όπως θα διαπιστώσετε, είναι πολύ διαφορετικά από όλα τα υπόλοιπα. Έχουν στήριγμα για την πλάτη, το οποίο ονομάζεται *ερείσινωτο*, αλλά και στήριγμα για τα χέρια, τα *ερείσιχαρα*, στα δύο άκρα κάθε κερκίδας.

Στα ερείσινωτα των προεδριών στις δύο ακριανές κερκίδες είναι χαραγμένο το όνομα Αντίοχος (ΑΝΤΙΟΧΟΥ ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ). Πρόκειται για τον άνθρωπο που επέβλεπε την κατασκευή των προεδριών. Στα υπόλοιπα ερείσινωτα χάραξαν το όνομα της φυλής που αντιστοιχούσε σε κάθε κερκίδα: ΑΡΚΑΔΙΣΙΑΣ, ΦΥΛΗ ΜΑΙΝΑΛΙΩΝ - ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣ, ΦΥΛΗ ΛΥΚΑΕΙΤΩΝ - ΠΑΝΑΘΑΝΑΙΑΣ, ΦΥΛΗ ΠΑΡΡΑΣΙΩΝ - ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ, ΦΥΛΗ ΠΑΝΙΑΤΩΝ - ΠΑΝΙΑΣ, ΦΥΛΗ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ - ΑΙΑΣ. Πρόκειται για τις έξι φυλές από τις οποίες απαρτιζόνταν οι Μεγαλοπολίτες. Τα ονόματά τους ήταν δανεισμένα από θεούς και ήρωες, όπως ο Απόλλωνας, η Αθηνά, ο Ηρακλής, ο Πάνας, πιθανόν η Ήρα και ο τοπικός ήρωας Αρκάς.

Εικ. 7 Τα ερείπια του προσκηνίου, μπροστά και της στοάς του Θερσιλείου, πίσω.

Στάση 3η: Η σκηνή

Τα χαμηλά ερείπια που βλέπει κανείς πίσω ακριβώς από την ορχήστρα να σχηματίζουν την κάτοψη ενός ορθογώνιου κτίσματος ανήκουν στο *προσκήνιο* (εικ. 2, 7). Πρόκειται για μία στοά πάνω στη στέγη της οποίας εμφανίζονταν οι υποκριτές. Το προσκήνιο δεν υπήρχε εξαρχής, αλλά κατασκευάστηκε γύρω στο 200 π.Χ., όταν το Θερσίλειο έπεσε σε αχρηστία. Τι σχέση όμως μπορεί να είχε η κατάργηση του Θερσιλείου με τη δημιουργία του προσκηνίου;

Την εποχή που το Θερσίλειο λειτουργούσε, η είσοδος στο εσωτερικό του γινόταν από την ορχήστρα του θεάτρου. Για το

λόγο αυτό δεν υπήρχε αρκετός χώρος για να χτιστεί *σκηνή*. Έτσι, για τις ανάγκες των θεατρικών παραστάσεων χρησιμοποιούσαν μία ξύλινη τροχήλατη φορητή σκηνή. Όταν δεν τη χρησιμοποιούσαν, την έσυραν πάνω στους τροχούς σε έναν στενόμακρο, στεγασμένο αποθηκευτικό χώρο που είχαν φτιάξει στη δεξιά *πάροδο*, δηλαδή στον έναν από τους δύο διαδρόμους που υπήρχαν μπροστά από τους αναλημματικούς τοίχους του κοίλου. Ο χώρος αυτός λεγόταν *σκηνοθήκη* και τα κατάλοιπά της σώζονται μέχρι σήμερα. Η σκηνοθήκη χώρισε αναγκαστικά τη δεξιά *πάροδο* σε

δύο τμήματα, το βόρειο, που σχηματιζόταν ανάμεσα σε αυτήν και τον αναλημματικό τοίχο του κοίλου, και το νότιο. Φαίνεται ότι την πρωτότυπη αυτή λύση επινόησε ο αρχιτέκτονας Πολύκλειτος. Έτσι, κατάφερε να καλύψει τις ανάγκες των παραστάσεων και ταυτόχρονα να εξασφαλίσει ένα φόντο για τους υποκριτές διαφορετικό από τα συνηθισμένα. Οι θεατές, λοιπόν, αντί να βλέπουν ένα τυπικό σκηνικό οικοδόμημα, θα αντίκριζαν μία όμορφη στοά που υπήρχε μπροστά από την είσοδο του Θερσιλείου. Στη στοά αυτή ανήκουν τα ερείπια που θα δείτε πίσω ακριβώς από το προσκήνιο.

Από τότε μέχρι σήμερα

Στο τέλος του 19ου αι. Βρετανοί αρχαιολόγοι φέρνουν στο φως το μεγαλύτερο μέρος του αρχαίου θεάτρου. Στο πέρασμα του χρόνου η φυσική φθορά του μνημείου κάνει όλο και πιο επιτακτική την ανάγκη για τη στερρώσή του. Από το 2000 πραγματοποιούνται εργασίες για τη συντήρηση και αποκατάσταση του θεάτρου, ενώ το 2012 ξεκινάει το έργο «Αποκατάσταση και Ανάδειξη Αρχαίου Θεάτρου Μεγαλόπολης», το οποίο υλοποιείται ταυτόχρονα με την ενοποίηση των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου. Παράλληλα με την εξέλιξη των εργασιών, τον Αύγουστο του 2015 το θέατρο, μετά από 20 χρόνια, ανοίγει ξανά τις πύλες του στο κοινό για να φιλοξενήσει μουσική εκδήλωση.

Και κάτι ακόμα...

Ο εύφορος κάμπος της Μεγαλόπολης ήταν στην προϊστορική εποχή μία απέραντη ρηχή λίμνη. Πριν από δύο περίπου εκατομμύρια χρόνια η λίμνη μετατράπηκε σε έλος και γύρω του, στις πλαγιές των βουνών, ελέφαντες, ρινόκεροι, ιπποπόταμοι, αλλά και ελάφια, άλογα και αγριόχοιροι και πολλά ακόμη ζώα μαζεύονταν για να τραφούν από τα πανύψηλα δέντρα.

Τα απολιθωμένα οστά τέτοιων ζώων έρχονται συνεχώς στο φως από το 1902, όμως η ύπαρξή τους ήταν ήδη γνωστή από την αρχαιότητα. Σήμερα τα πιο εντυπωσιακά από αυτά μπορεί να δει κανείς στο Μουσείο Παλαιοντολογίας και Γεωλογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Βιβλιογραφία

Πετρόπουλος, Μ. (2012), «Ιστορικό και αρχαιολογικό περίγραμμα», στο: Βλαχόπουλος, Α. Γ. (επιστ. επιμ.), *Αρχαιολογία: Πελοπόννησος* (σελ. 230-241), Αθήνα: Μέλισσα.

Φριτζίλας, Στ. Α. (2012), «Μεγαλόπολη», στο: Βλαχόπουλος, Α. Γ. (επιστ. επιμ.), *Αρχαιολογία: Πελοπόννησος* (σελ. 270-277), Αθήνα: Μέλισσα.

Πηγές από το διαδίκτυο

Περιοδεία του Προέδρου του Διαζώματος κ. Σταύρου Μπένου στα αρχαία θέατρα της Αρκαδίας, (2010). Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: http://www.diazoma.gr/200-Stuff-03-Diazoma/Tour-018_Arkadia-v1.pdf

Άλλες πηγές

Εφορεία Αρχαιοτήτων Αρκαδίας

Προέλευση εικόνων

Εικ. 1: Πετρόπουλος, Μ. (2012), «Ιστορικό και αρχαιολογικό περίγραμμα», στο: Βλαχόπουλος, Α. Γ. (επιστ. επιμ.), *Αρχαιολογία: Πελοπόννησος* (σελ. 230-241), Αθήνα: Μέλισσα.

Εικ. 2, 3: Εφορεία Αρχαιοτήτων Αρκαδίας

Εικ. 4-7: Διεύθυνση Μουσείων

Συντονισμός έργου: Μαρία Λαγογιάννη, Δρ Αρχαιολόγος
Σουζάνα Χούλια - Καπελώνη, Αρχαιολόγος
Σχεδιασμός περιεχομένου - γενική επιμέλεια: Έλενα Μπαζίνη, Αρχαιολόγος
Γραφιστική & καλλιτεχνική επιμέλεια: Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας
Κείμενα: Μαρία Αγγελάκου, Αρχαιολόγος
Ηλεκτρονική επεξεργασία: Ειρήνη Σταυριανού, Γραφίστας
Παιδαγωγική επιμέλεια: Χρύσα Αθιανού, Εκπαιδευτικός
Διορθώσεις κειμένων: Βιολέττα Ζεύκη, Αρχαιολόγος - Μεταφράστρια

ISBN: 978-960-386-225-3

©2015 Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων

Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη

Το έργο «Σχεδιασμός και παραγωγή παιδαγωγικών εργαλείων για την ανάδειξη της σημασίας του θεάτρου στην αρχαιότητα και σήμερα» (κωδικός MIS 339817) υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ